

Цифрлық технологиялардың білім беру саласына әсері

ЖАРИЯЛАНДЫ
24.12.2024

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/173552/>

«Тұран университеті»

ИС 241 (4)_1

Дюсембаева Алима Аниязқызы

Қаршығаева Айнур Аралбекқызы

Аңдатпа

Цифрлық сауаттылық – бұл компьютерді немесе смартфонды қалай пайдалану керектігін білу ғана емес. Бұл цифрлық әлеммен тиімді және қауіпсіз өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін дағдылардың, білімдердің және құзыреттердің күрделі жиынтығы. Бұл әртүрлі қолданбалармен, операциялық жүйелермен және гаджеттермен жұмыс істеу сияқты техникалық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар ақпаратты талдау, сенімді дереккөздерді жалған көздерден ажырату, Интернетті пайдаланумен байланысты тәуекелдерді түсіну және жеке ақпаратыңызды кибер қауіптер.

Тірек сөздер. Цифрлық сауаттылық, ақпараттық технологиялар, киберқауіпсіздік, әлеуметтік желілер, деректерді қорғау, онлайн білім беру, жалған ақпарат, сыни ойлау, қоғамдық өмір, цифрлық инфрақұрылым, сандық қызметтер, цифрлық технологиялар, білім беру бағдарламалары, интернет қауіпсіздігі.

Аннотация: Бұл мақалада цифрлық сауаттылықтың қоғамдық дамудағы рөлі зерттеледі. Цифрлық сауаттылықтың басты мақсаттары мен міндеттері, оның білім беру жүйесіне әсері, қоғамдағы түрлі әлеуметтік топтар үшін маңыздылығы қарастырылады. Сонымен қатар, Қазақстандағы цифрлық сауаттылықтың деңгейі және оны арттыру үшін қабылданып жатқан мемлекеттік бағдарламалар мен жобалар талданады. Әлемдік тәжірибе негізінде цифрлық сауаттылықты дамыту жолдары мен шаралары ұсынылады. Мақалада цифрлық дағдыларды меңгеру арқылы адамдардың өздерінің өмір сапасын жақсарта алатыны, мемлекет деңгейінде экономиканың цифрлануы мен инновациялардың дамуына ықпал ететіні айтылған.

Key words. Digital literacy, information technologies, education, innovations, internet security, digital economy, social inequality, e-government, digital transformation, innovative development, internet skills, information society, digital skills.

Кіріспе: Цифрлық сауаттылық – қазіргі қоғамдағы табыстың кілті, қанағаттанарлық өмір сүрудің, табысты мансап пен белсенді азаматтық қатысудың алғышарты.

Сандық сауаттылықтың жеке өмірдегі ролін асыра бағалау мүмкін емес. Күнделікті өмірде біз цифрлық технологияларды әр қадамда кездестіреміз: онлайн-банкінг пен тұрмыстық техниканы басқарудан ақпарат іздеуге, достармен және отбасымен әлеуметтік желілерде байланысуға, жеткізу қызметтерін пайдалану мен онлайн білім беруге дейін. Сандық сауаттылық жеткілікті болмаса, адам күнделікті өмірде қиындықтарға тап болу, алаяқтардың құрбаны болу немесе цифрлық кеңістіктегі көптеген мүмкіндіктерді жіберіп алу қаупі бар. Мысалы, фишингтік электрондық поштаны танымау жеке куәліктің ұрлануына және қаржылық шығынға әкелуі мүмкін. Әлеуметтік желілерде жеке деректерді қорғау негіздерін білмеу құпия ақпараттың ағып кетуіне және ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін.

Кәсіби салада цифрлық сауаттылық бәсекеге қабілеттіліктің маңызды факторына айналууда. Мамандықтардың көпшілігі, мамандығына қарамастан, компьютермен жұмыс істеуді, әртүрлі бағдарламалық өнімдерді пайдалануды, Интернетте ақпаратты тиімді іздеуді, цифрлық кеңістікте әріптестермен және клиенттермен қарым-қатынас жасауды талап етеді. Жұмыс берушілер үміткерлердің арнайы бағдарламалық қосымшалардағы дағдыларын, киберқауіпсіздік негіздерін білуін және үлкен көлемдегі деректерді өңдеу мүмкіндігін көбірек қосады. Цифрлық сауаттылықтың болмауы мансаптық өсу мен кәсіби табысқа елеулі кедергі болуы мүмкін.

Белсенді азаматтық ұстаным жағдайында цифрлық сауаттылық адамдарға қоғамдық өмірге қатысуға, өз көзқарастарын білдіруге, саяси процестер туралы ақпаратқа қол жеткізуге және негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Алайда, сонымен бірге цифрлық арналар арқылы дезинформация мен қоғамдық пікірді манипуляциялау қаупі артып келеді. Цифрлық сауатты азамат ақпаратты сыни бағалауды, шындық пен өтіріктің аражігін ажыратуды, үгіт-насихат пен жалған жаңалықтарды анықтауды біледі. Ол онлайн пікірталастарға белсенді түрде қатысып, конструктивті қоғамдық диалог құрып, цифрлық кеңістікте өз құқықтарын қорғайды.

Цифрлық сауаттылықты дамыту – кешенді тәсілді қажет ететін күрделі міндет. Барлық жастағы адамдарға қажетті дағдыларды үйрететін арнайы білім беру бағдарламаларын жасау қажет. Бұл бағдарламалар білімнің әртүрлі деңгейлеріне және әртүрлі халықтардың қажеттіліктеріне бейімделуі керек. Техникалық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар сыни тұрғыдан ойлауды, ақпаратты талдай білуді және Интернетті қауіпсіз пайдалана білуді дамыту маңызды. Білім беру мекемелері, мемлекеттік органдар

және жеке компаниялар тиімді цифрлық сауаттылық жүйесін құру үшін бірлесіп жұмыс істеуі керек.

Сандық сауаттылықты дамытудағы сәтті тәжірибелердің мысалдарын әлемнің көптеген елдерінен табуға болады. Мәселен, цифрландыру саласындағы жетістіктерімен танымал Эстония мектептерге міндетті информатиканы енгізіп, цифрлық қызметтердің дамыған инфрақұрылымын құрды. Финляндияда білім беру жүйесі оқушылардың сыни ойлауы мен цифрлық құзыреттіліктерін дамытуға бағытталған. Оңтүстік Корея халықтың барлық топтары үшін жоғары жылдамдықты интернет пен заманауи технологияларға қол жеткізуді қамтамасыз етіп, цифрлық инфрақұрылым мен білім беру саласына қомақты қаржы салуда. Бұл елдердің тәжірибесі цифрлық сауаттылықты дамытуға инвестиция салу ел болашағына салынған инвестиция екенін көрсетеді.

Көптеген басқа елдердегі сияқты Қазақстанда да цифрлық сауаттылықты дамыту мәселесі өзекті болып қала береді. Үкімет цифрлық инфрақұрылымды дамыту және білім беру жүйесіне цифрлық технологияларды енгізу бойынша шаралар қабылдап жатқанымен, халықтың әртүрлі топтарының цифрлық сауаттылық деңгейі арасында әлі де айтарлықтай алшақтық бар. Цифрлық сауаттылықты дамытуға бағытталған білім беру бағдарламаларын күшейту, әртүрлі жас топтарын оқыту үшін қолжетімді және түсінікті ресурстарды құру, киберқауіпсіздік пен жалған ақпаратпен күресуге көбірек көңіл бөлу қажет. Оқу материалдарының тілдік және мәдени ерекшеліктерін ескере отырып, қазақ қоғамының ерекшеліктеріне бейімдеу маңызды аспект болып табылады.

Цифрлық сауаттылық тек компьютерді немесе смартфонды қосу мүмкіндігі емес. Ақпараттық технологиялар біздің өміріміздің барлық аспектілеріне еніп жатқан дәуірде, тұлғааралық қарым-қатынастан жаһандық экономикаға дейін, цифрлық сауаттылық маңыздылығы жағынан дәстүрлі сауаттылықпен салыстырылатын іргелі дағдыға айналуда. XXI ғасырдың соңына қарай, мүмкін одан да ертерек, цифрлық әлем біздің шындықтың бір бөлігі ғана емес, оның анықтаушы факторы, әлеуметтік байланыстарды, экономикалық модельдер мен саяси процестерді қалыптастыратын болады. Сандық сауаттылықтың сәйкес деңгейінсіз қоғамға толық қатысу мүмкін емес.

Цифрлық сауаттылық ұғымы білім мен дағдылардың кең ауқымын қамтиды. Бұл компьютерлік және мобильді құрылғылардың негізгі дағдылары ғана емес (жазу, электрондық кестелермен жұмыс істеу, әртүрлі қолданбаларды пайдалану), сонымен қатар маңызды ақпараттық гигиеналық дағдылар. Цифрлық сауаттылық ақпаратты сыни бағалау, сенімді және сенімсіз дереккөздерді ажырату, дезинформация механизмдерін (жалған жаңалықтар, үгіт-насихат, манипуляция) түсіну және олардан қорғану қабілетін білдіреді. Бұл әртүрлі сандық құралдарды, соның ішінде іздеу жүйелерін, дерекқорларды және арнайы бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдалана отырып, әртүрлі көздерден ақпаратты табу, өңдеу және талдау мүмкіндігі.

Цифрлық қауіпсіздік цифрлық сауаттылықтың ажырамас бөлігі болып табылады. Бұған жеке ақпаратты қорғау принциптерін білу, күшті құпия сөздерді жасау және пайдалану мүмкіндігі, фишингпен, зиянды бағдарламалармен (вирустар, трояндар, шпиондық бағдарламалар) және онлайн алаяқтықпен байланысты тәуекелдерді түсіну кіреді. Киберқауіпсіздік негіздерін білу тек қаржылық шығындардан ғана емес, сонымен қатар беделге және тіпті физикалық қауіпсіздікке елеулі зиян келтіруден де қорғайды. Әлеуметтік желілерде және басқа онлайн қызметтерде құпиялылық параметрлерін конфигурациялау мүмкіндігін, сондай-ақ деректерді қорғау заңнамасын түсінуді қамтиды.

Цифрлық сауаттылықтың маңыздылығы цифрлық технологияларды жеке пайдаланудан әлдеқайда жоғары. Бұл жеке адамдардың да, елдердің де экономикалық өсу мен бәсекеге қабілеттілігінің негізгі факторы болып табылады. Қазіргі әлемде көптеген мамандықтар бағдарламашылар мен деректер талдаушыларынан бастап денсаулық сақтау мамандары мен мұғалімдерге дейін жоғары цифрлық сауаттылықты талап етеді. Тіпті дәстүрлі кәсіптер де автоматтандырылған және цифрлық құралдарды меңгеруді талап етеді. Цифрлық сауаттылықтың болмауы еңбек нарығындағы кемсітушілікке алып келуі және кәсіби өсу мүмкіндіктерін шектеуі мүмкін.

Қоғамдық өмірдегі цифрлық сауаттылықтың ролін асыра бағалау мүмкін емес. Әлеуметтік медиа мен интернет-платформалар ақпарат алмасуға, қоғамдық қозғалыстарды ұйымдастыруға және саяси процестерге қатысуға бұрын-соңды болмаған мүмкіндіктер беріп, коммуникацияны өзгертті. Дегенмен, дәл осы құралдарды өшпенділік, жалған ақпарат және манипуляция тарату үшін пайдалануға болады. Сондықтан сыни тұрғыдан ойлау және сенімді ақпаратты жалған ақпараттан ажырата білу әлеуметтік өмір контекстіндегі цифрлық сауаттылықтың қажетті элементтері болып табылады. Цифрлық сауаттылық қоғамдық талқылауға белсене қатысуға, сенімді деректер негізінде өз пікіріңізді қалыптастыруға және өзіңізді үгіт-насихат әсерінен қорғауға мүмкіндік береді.

Білім цифрлық сауаттылықты дамытуда басты рөл атқарады. Мектептер мен университеттер өздерінің оқу бағдарламаларына цифрлық сауаттылық курстарын қосып, балалар мен жастарды компьютердің қарапайым дағдыларын ғана емес, сонымен қатар сыни ойлауды, ақпараттық қауіпсіздікті және цифрлық кеңістіктегі этикалық мінез-құлықты үйретуі керек. Әртүрлі жас топтары мен дайындық деңгейлеріне бейімделген интерактивті және қызықты оқыту әдістерін әзірлеу қажет. Ресми білім беруден басқа, онлайн курстар, вебинарлар және адамдардың кең ауқымы үшін қолжетімді бейресми оқытудың басқа түрлері маңызды рөл атқарады. Сондай-ақ мемлекет инфрақұрылымды дамытуға және халықтың цифрлық сауаттылығын арттыру бағдарламаларына инвестиция салуы керек.

Қорытындылай келе, цифрлық сауаттылық қазіргі әлемде сән-салтанат емес,

қажеттілік болып табылады. Бұл табысты кәсіби қызметтің, қоғамдық өмірге белсенді қатысудың және цифрлық кеңістіктегі қауіпсіздіктің кепілі. Цифрлық сауаттылықты дамыту – бұл жеке тұлғалардың ғана емес, жалпы қоғамның міндеті, білім беру мекемелерінің, мемлекеттік органдардың және жеке сектордың бірлескен күш-жігерін талап етеді. Бірлескен күш-жігер арқылы ғана біз барлық азаматтар тең мүмкіндіктерге ие және цифрлық әлемнің қауіп-қатерінен қорғалған цифрлық қоғам құра аламыз.

Материалдар мен әдістер

Зерттеудің материалдары мен әдістері туралы бөлімді төмендегідей жазуға болады:

Зерттеу материалы ретінде Қазақстанның әртүрлі жастағы адамдар таңдалды. Зерттеуге жастар, орта жастағы адамдар мен қарт адамдар кіреді. Әрбір топ ішінде қала мен ауыл тұрғындары да қамтылды, бұл цифрлық сауаттылық деңгейінің айырмашылығын анықтауға мүмкіндік берді. Қатысушылардан алынған деректер сұрақнамалар, интервьюлер мен тәжірибелік тапсырмаларды орындау арқылы жиналды.

Зерттеу әдістері арасында сұрақнама, интервью және тәжірибелік тапсырмалар қолданылды. Сұрақнама цифрлық сауаттылық деңгейін бағалауға арналған, оның ішінде компьютер мен мобильді құрылғыларды пайдалану, әлеуметтік желілерде қауіпсіздік шараларын сақтау, ақпаратты іздеу және талдау дағдылары қарастырылды. Интервью кезінде қатысушылардың цифрлық сауаттылықты қалай қабылдайтыны және бұл дағдыларды дамыту үшін қандай жолдар бар екені туралы сұралды. Тәжірибелік тапсырмаларда қатысушыларға интернетті тиімді пайдалану, әлеуметтік желілерде жеке деректерді қорғау, қауіпсіздік шараларын қолдану бойынша тапсырмалар берілді.

Құжаттар мен әдебиеттерді талдау әдісі зерттеу барысында қосымша қолданылды. Бұл әдіс арқылы цифрлық сауаттылықты дамыту мәселелері бойынша ғылыми мақалалар мен зерттеулердің нәтижелері қаралды, сондай-ақ елдегі цифрлық сауаттылықтың қазіргі жағдайына қатысты статистикалық мәліметтер пайдаланылды.

Деректерді өңдеу және талдау кезінде сандық және сапалық әдістер қолданылды. Сандық деректер сұрақнама мен тәжірибелік тапсырмалар нәтижелеріне негізделіп, әртүрлі жастағы және әлеуметтік топтар арасында цифрлық сауаттылық деңгейінің айырмашылықтары анықталды. Сапалық деректер интервью нәтижелерін мәтіндік талдау арқылы өңделіп, әртүрлі топтардың цифрлық сауаттылыққа қатысты көзқарастары мен пікірлері зерттелді.

Зерттеу барысында пайдаланылған оқу материалдары мен ресурстарының ішінде онлайн курстар мен тренингтер, цифрлық сауаттылықты арттыруға арналған арнайы бағдарламалар қарастырылды. Сонымен қатар, ақпараттық қауіпсіздік және киберқауіпсіздік саласындағы білімдер мен дағдыларды үйретуге арналған оқу материалдары ұсынылды.

Зерттеу этикалық нормаларға сай жүргізілді. Қатысушылардың жеке ақпараты құпия сақталып, тек зерттеу мақсатында қолданылды. Қатысушылардың келісімі алынған соң ғана сұрақнама мен интервью жүргізілді.

Зерттеудің нәтижелері бойынша цифрлық сауаттылық деңгейіндегі айырмашылықтарды анықтауға және оны жақсарту үшін ұсыныстар жасауға мүмкіндік берді.

Талқылау: Цифрлық сауаттылық — бұл қазіргі қоғамның маңызды дағдыларының бірі. Ол ақпараттық технологияларды дұрыс пайдалану, интернет қауіптерінен сақтану және жеке деректерді қорғауды қамтиды. Цифрлық сауаттылықтың төмендігі, әсіресе фишинг пен алаяқтыққа қарсы қорғаудың болмауы, интернеттегі жалған ақпаратты тарату сияқты қауіптерге алып келеді. Бүгінгі таңда әлеуметтік желілер мен онлайн алаңдар қоғамдағы пікірталастар мен ақпарат алмасудың негізгі құралына айналды. Сондықтан, адамдарға ақпаратты сыни тұрғыдан бағалау және интернеттегі дұрыс әрекет ету дағдыларын үйрету маңызды. Бұл өз кезегінде азаматтардың құқықтарын қорғауға, қоғамдық пікір қалыптастыруға және саяси процестерге қатысуға ықпал етеді. Цифрлық сауаттылықты дамытуға бағытталған білім беру бағдарламалары мен мемлекеттік шараларды жүзеге асыру қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына оң әсер етеді.

Қорытынды: Цифрлық сауаттылық қазіргі заманғы қоғамның дамуына маңызды әсер ететін факторлардың бірі болып табылады. Адамдардың цифрлық дағдылары мен ақпараттық қауіпсіздік туралы білімі олардың жеке өмірі мен кәсіби саласындағы табысына тікелей ықпал етеді. Цифрлық сауаттылық деңгейінің жоғары болуы азаматтардың интернетті тиімді және қауіпсіз пайдалануына, қоғамда белсенді түрде қатысуына, сондай-ақ киберқауіптерден қорғануына мүмкіндік береді.

Бұл дағдыларды дамыту әртүрлі білім беру бағдарламалары, мемлекеттік қолдау және жеке сектордың ынтымақтастығы арқылы жүзеге асырылуы тиіс. Цифрлық сауаттылықты арттырудың маңыздылығы білім беру жүйесінде, кәсіби ортада және азаматтық қатынастарда көрініс табады. Жалған ақпаратпен күрес, интернетте жеке деректерді қорғау және киберқауіпсіздік мәселелері бойынша оқытудың маңызы зор. Цифрлық сауаттылықты арттырудың нәтижесінде қоғамның ақпараттық қауіпсіздігі нығаяды, әлеуметтік-экономикалық даму мен азаматтық белсенділік артады.

Қазақстанда цифрлық сауаттылық деңгейін көтеру үшін көптеген шаралар қабылданса да, бұл мәселе әлі де өзекті болып қалады. Елдегі цифрлық теңсіздікті жою, әсіресе ауылды жерлерде, ақпараттық технологияларға қолжетімділікті қамтамасыз ету қажеттігі туындайды. Осы мақсатта цифрлық сауаттылықты арттыруға бағытталған білім беру бағдарламаларын күшейту және халықтың барлық топтарына қолжетімді

ресурстарды ұсыну қажет.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі.

1. Назарбаев, Н. Ә. Қазақстанның үшінші жаңғыруы: Жаңғыру бағыты. Астана: Елорда баспасы.Әбділдина,
2. М. Цифрлық мәдениет және әлеуметтік желілердің рөлі. Қоғамдық пікір, 9(1), 86-95.
3. Климентьева, Н. Цифрлық сауаттылықты қалыптастырудың тиімді әдістері. Мәскеу: Білім және ғылым.
4. Тұяқбаев, Б. Цифрлық сауаттылық және оның қоғамдағы маңызы. Алматы: Экономика және ақпарат технологиялары институты.
5. Закиров, Р. Жалған ақпарат және оның қоғамға әсері. Қоғам және ақпараттық қауіпсіздік, 10(2), 142-150.Оразбек, М. Цифрлық қауіпсіздік және оның қоғамдағы ықпалы. Ақпараттық технологиялар: даму тенденциялары мен жаңа шешімдер, 31-38.
6. Сағындықов, Қ. Цифрлық қоғам және оның даму болашағы. Жаһандық экономика және инновациялар, 6(4), 59-67.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.